

ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ: ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВА

REINTEGRATION POLICY IN THE SPHERE OF CULTURE: PRINCIPLES OF UNDERSTANDING IN THE LAW DIGITALIZATION CONTEXT

Радовецька Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Навчально-науковий гуманітарний інститут Національної академії Служби безпеки України

У статті досліджується вельми актуальна тема українського воєнного сьогодення – питання політики реінтеграції тимчасово окупованих територій, зокрема її культурного аспекту. Аналізується поняття політики реінтеграції через призму її розуміння як державної діяльності. Розглядається у зв'язку з цим її національне правове регулювання з виокремленням відповідних структурних елементів. Наголошується на інтегральному збірному змісті категорії «реінтеграція», її міждисциплінарності, антиподом чому стали попередні тривалі дезінтеграційні процеси, що безпосередньо актуалізували доцільність проблеми осмислення, розробки та перспектив подальшого впровадження та забезпечення загальної (комплексної) політики реінтеграції в Україні. Виокремлюються теорії, які формують фундамент політики реінтеграції у сфері культури, а саме: теорії культурної ідентичності, соціальної згуртованості та правосуддя перехідного періоду. Такий теоретичний фундамент осмислюється через рівні втручання держави в культурний вимір й проводиться думка щодо доцільності їх адаптації до власне українських реалій, що забезпечить змістову основу для розуміння процесу культурної реінтеграції як такого, що трансформує культурний ландшафт. В цьому контексті вказуються на виключні можливості та компетенцію держави як політичного суб'єкта, її ролі в процесах реінтеграції та подальшого відновлення в Україні. Наголошується на тому, що саме держава за участі інших недержавних суб'єктів/акторів повинна продумати реальні ефективні механізми реалізації інклюзивної, партисипативної, як і чутливої до різноманітних форм культурного самовираження реінтеграційної політики. В цьому контексті зокрема вказується на потенціал цифровізації, яка з огляду на бурхливі процеси, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, впливає і на право – невід'ємну складову сучасного життя, універсальний регулятор суспільних відносин, створюючи нові інструменти, технології, середовище комунікації та відкриває нові можливості, які відіграють незамінну роль у формуванні, реалізації та забезпеченні державної політики реінтеграції у сфері культури.

Ключові слова: політика реінтеграції, державна діяльність, культурна ідентичність, соціальна згуртованість, правосуддя перехідного періоду, цифровізація, культурні права.

The article explores a very relevant topic of the Ukrainian military present – the issue of the policy of reintegration of temporarily occupied territories, in particular its cultural aspect. The concept of reintegration policy is analysed through the prism of its understanding as a state activity. In this regard, its legal regulation with the separation of the relevant structural elements is considered. The integral collective content of the category of «reintegration» is emphasized, its interdisciplinarity, the antipode of which was the previous long-term disintegration processes, which directly actualized the expediency of the problem of understanding, development and prospects for further implementation of a general (comprehensive) policy of reintegration in Ukraine. Theories that form the foundation of reintegration policy in the field of culture are highlighted, namely: theories of cultural identity, social cohesion and transitional justice. Such a theoretical foundation is conceptualized through the levels of state intervention in the cultural dimension and the idea of the expediency of their adaptation to the Ukrainian realities themselves, which will provide a substantive basis for understanding the process of cultural reintegration as one that transforms the cultural landscape, is given. In this context, the exceptional capabilities and competence of the state as a political subject, its role in the processes of reintegration and further restoration in Ukraine are indicated. It is emphasized that it is the state, with the participation of other non-state subjects/actors, that must think through real effective mechanisms for implementing an inclusive, participatory, and sensitive to various forms of cultural self-expression reintegration policy. In this context, in particular, the potential of digitalization is indicated, which, given the rapid processes associated with the development of information technologies, also affects the law, an integral component of modern life, as a universal regulator of social relations. In this regard, perspectives for further understanding the digitalization of law in the context of the development and implementation of state reintegration policy are highlighted, namely, substantive and instrumental.

Key words: reintegration policy, state activity, cultural identity, social cohesion, transitional justice, digitalization, cultural rights.

Постановка проблеми. Політика держави як форма стратегічного впливу на різні сфери суспільного життя актуалізує її осмислення різними науками, насамперед соціально-гуманітарними. Це є актуальним й для осмислення політики тимчасово окупованих територій в гуманітарній площині, що є явищем складним, багатограним процесом, розрахованим на майбутнє, вимагає при її розробці виважених системних дій із застосуванням комплексних міждисциплінарних підходів. Вони охоплюють насамперед політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти, інформаційні, комунікаційні та ідеологічні виміри в їх науковому осмисленні, нормативному закріпленні у відповідних актах політико-правового змісту та спрямування (програмах, стратегіях, рішеннях, курсах, актах «м'якого» права тощо), з урахуванням можливостей їх подальшої реалізації, так і, до перспектив її реалізації та забезпечення.

На процеси реінтеграції в Україні впливає низка чинників різного характеру, передумов, зокрема політичних, економічних, гуманітарних, як і тих, що спричинені бурхливим розвитком цифрових технологій. З огляду на повсюдне насичення сучасного життя такими технологі-

ями, залежності від них в усіх сферах, сприйняття здобутків цифровізації на рівні соціальних і правових цінностей, зокрема прав людини, цифровізаційний ракурс (цифровий розвиток) стає обов'язковим для осмислення майбутнього та управління будь-якими соціальними перетвореннями і процесами, зокрема реінтеграцією та відновленням в Україні.

Водночас, культурний аспект реінтеграції відіграє вирішальну роль у відновленні національної ідентичності, загоєнні соціальних розломів і формуванні почуття тісної приналежності серед громадян. Сфера культури, включно з мистецтвом, національною культурною та історичною спадщиною, літературою, мовою та традиціями, стає визначальною у відновленні колективної пам'яті та спадкоємності, порушених окупацією, особливо в складному культурно та етнічно-неоднорідному суспільстві, політично-строкатому (розмаїтому), постколоніальному, обтяженому різними ідентичностями.

Стан опрацювання цієї проблеми. Питання політики реінтеграції тимчасово окупованих територій є досить новим для вітчизняної науки і практики, тому ці дослідження не мають якихось давніх традицій чи складених

підходів. Питання, які стали предметом наукового інтересу та відповідних наукових осмислень вітчизняними вченими є, зокрема, теоретико-правові аспекти реінтеграції державної політики реінтеграції, висвітлені С. Медяником. Ю. Тукаленко та Є. Мінакова сфокусували свою увагу на дослідженні правових та організаційних засад державної політики реінтеграції. В межах роботи аналітичних груп, які вивчали правові, політичні, соціальні та гуманітарні аспекти політики реінтеграції тимчасово окупованих територій слід згадати прізвища таких дослідників як-от: А. Осипчук, А. Суслова, С. Шулімова, М. Яковлева. Питання дезінтеграційних процесів як антиподу реінтеграційній діяльності досліджувалися в контексті етнополітичних процесів досліджувалися В. Явір, а тенденції інтеграційних і дезінтеграційних процесів етнічних спільнот у глобалізованому світі стали предметом наукового інтересу А. Паронікіяна. Є й поодинокі правові дослідження в у вітчизняній науці, присвячені політиці реінтеграції. Зокрема механізми реінтеграції територій, відторгнутих через окупацію чи спробу анексії висвітлені в роботах Б. Бабіна. Ю. Тукаленко зосереджував свою увагу на питаннях організаційно-правового спрямування державної політики України щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій. Інструментальний аспект культурної політики реінтеграції. Висвітлені у працях Р. Стеблівського.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас на сьогодні відсутні комплексні правові дослідження державної політики України щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій загалом і культурної сфери зокрема. Таким чином, актуальним видається дослідити підходи до розуміння політики культурної реінтеграції у сфері культури, в контексті чого *за мету статті* авторка ставить аналіз її теоретичних засад, підходів до осмислення в контексті новітніх трендів цифровізації права, виходячи з її розуміння в науково-доктринальних джерелах, національних нормативно-правових актах, тощо з огляду на цифрову трансформацію як базису, передумови та інструменту ефективної реінтеграції українського суспільства.

Поставлена мета дослідження актуалізувала доцільність вирішення таких *завдань* як-от:

- розглянути особливості державних процесів культурної політики в контексті її розуміння як державної діяльності, зокрема й виходячи з аналізу національного законодавства;
- проаналізувати поняття «реінтеграції» як наскрізної інтегральної категорії цього дослідження та поняття «дезінтеграції» як його антиподу та в контексті процесів цифровізації як домінуючого мегатренду сучасної політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «державна політика» («публічна політика») є категорією, яка застосовується багатьма науками, насамперед соціо-гуманітарного спрямування. Цими науками, відповідно, спостерігається використання близьких за значенням термінів і понять. До таких, зокрема, відносяться поняття: «політика», «публічна діяльність», «державна діяльність», «державне управління» тощо. Наукову позицію розуміння державної політики як державної діяльності, зокрема, підтримують науковці-представники науки державного управління, так й інших дотичних до державного управління наук, зокрема й не виключно правової науки. Так, Шапталі Н.К. та Камінська Н.В., які визначають державну політику як цілеспрямовану діяльність органів державної влади для розв'язання суспільних проблем, досягнення та реалізації загальнозначущої мети розвитку суспільства або його окремих сфер [1, с. 58].

Публічна політика – публічна діяльність, репрезентована у публічній сфері активність політичних та неполітичних акторів, які через взаємодію прагнуть реалізову-

вати власний інтерес. Діяльність держави проявляється у сфері задоволення соціальних запитів, відповідно публічна діяльність здійснюється з метою оптимізації та раціоналізації управлінських рішень [2, с. 108]

Водночас, публічна політика в науці осмислюється як складна система багатьох динамічних і статичних компонент (теорій), навколо яких і відбувається дискусія. Пітер Джон представляє це синтезом інституцій, груп та мереж, екзогенних детермінант, раціональних акторів, ідей [3, с. 154–155]. Інститути, мережі та групи, а також екзогенні детермінанти розуміються як «межі людської діяльності», раціональні люди представляються як «рушійні сили змін і основа людської діяльності», нарешті, ідеї вважаються такими, що «дають мету людським агентам і допомагають їм виражати свої інтереси» [3, с. 154–155]. Власне цифровізація в масштабах українських реалій безпосередньо належить щонайменше до двох з названих компонент – як глобальний мегатренд, зосереджений на розвитку (екзогенна детермінанта), та як відображення порядку денного, потреб і перспектив (ідея).

Державна політика як в контексті діяльності як насамперед людської активності, пов'язаної з комунікацією розуміється науковцями-представниками, які визначають її як діяльнісно-активістський вимір, що виникає на перетині інформаційно-комунікативних, дискурсивних потоків та процесу вироблення рішень публічної політики, де агенти висловлюють свій потенціал дієвості: здатність комунікувати з іншими акторами на принципах співпраці, брати участь у формуванні суспільного дискурсу, самоорганізовуватися задля досягнення наших спільних цілей і брати участь в прийнятті політичних рішень [4, с. 17].

Використання діяльнісного підходу до визначення державної політики простежується й в низці законів України при визначенні відповідних нормативних понять. До таких, зокрема, відноситься й Закон України «Про культуру, у якому дається визначення поняття «державної політики у сфері культури», яка визначається через призму категорії «діяльність». Так, законодавець визначив це як нормативно-правову, регуляторну (адміністративна, економічна, фінансова) та публічну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямовану на забезпечення культурних потреб громадян відповідно до пріоритетів суспільного розвитку [5]. Також визначено, що слід розуміти під діяльністю у сфері культури (культурна діяльність) – це творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян [5]. Фактично, деталізується зміст діяльності у сфері культури.

Таким чином, за чинним галузевим законодавством державна політика у сфері культури пов'язується з: 1) категорією «державна діяльність»; 2) здійсненням таких видів діяльності, що входять до її змісту – нормативно-правової, регуляторної та публічної; 3) діяльністю сукупності суб'єктів – органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Видами культурної діяльності як об'єктної сфери державної діяльності у сфері культури, тобто тих суспільних відносин, з приводу яких вона здійснюється і спрямовується діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, є: творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність.

Змістом такої державної діяльності є створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризація, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян. Відповідно, базис предметного поля правової

діяльності в сфері культури складають *конкретні культурні блага і потреби громадян*. Саме вони виступають тими цінностями, на яку спрямовуватиметься потенціал державної політики у сфері культури, які виражені через культурні права громадян і закріплені низкою нормативно-правових актів універсального характеру, так і національного.

Загалом культурні права – це такі права, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку особистості і суспільства. Зокрема, за Конституцією України до культурних прав і свобод відносять: право на освіту (ст. 43, 51, 53); право на технічну, художню та наукову творчість (ст. 54); право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54); право на використання здобутків культури та мистецтва (ст. 54).

«Культурна політика» в науковій доктрині розуміється як один з різновидів державної (публічної) політики, тобто сукупності дій, які затверджені й реалізуються урядом в певному порядку (національними та/або місцевими органами влади і місцевого самоврядування). Публічна політика у будь-якій сфері заснована на певних принципах і правилах [6, с. 1].

Враховуючи ці нормативно-закріплені визначення, а також відповідні науково-доктринальні праці теоретико-правового спрямування, в контексті предмету даного наукового дослідження керуватимемося розумінням державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій через призму поняття *державної діяльності* (державного керування, врядування), що здійснюється компетентними органами держави у взаємодії з інститутами громадянського суспільства, як сукупності основоположних принципів, завдань, рішень, функцій держави у відповідній сфері [7, с. 17], що проявляється на практиці в основних напрямках діяльності, стан і перспективи якої сьогодні зумовлюються цифровізацією. Такий підхід може бути використаний в подальшому серед основних методологічних інструментів, оскільки саме потенціал поняття «державна діяльність» дає змогу гармонізувати його зміст відповідно до потреб цього дослідження.

Саме через категорію державної діяльності в контексті розкриття її змісту логічно вкладається її інструментальне сприйняття. Висновки з дослідження політичного спрямування зокрема, є підтвердженням цьому вважаючи, що нація – це соціальний конструкт, важливим аспектом якого є культура, тому тільки через грамотну культурну політику Україна зможе реінтегрувати тимчасово окуповані території. В іншому випадку велика частина українських громадян перманентно відчуватимуть депривацію і неприйняття української влади, що буде провокувати подальші конфлікти [8, с. 45].

Іншим ключовим визначальним поняттям культурної політики як державної діяльності, що потребує виокремлення і додаткового розгляду, в т.ч. з методологічних підходів в цьому дослідженні, є поняття *реінтеграції*, що наповнить цю діяльність додатковим змістом.

Про осмислення державної політики України з питань тимчасово окупованих територій як багатоаспектного явища міждисциплінарного й міжгалузевого характеру стверджували відомі вчені-юристи, акцентуючи на потребі в залученні міждисциплінарних зв'язків та доцільності її осмислення в контексті відновлення, збереження та зміцнення миру й територіальної цілісності України [1, с. 65] – осмислення, фактично, з позицій безпекової державної діяльності.

Категорія «реінтеграція» має складний збірний міждисциплінарний зміст, яким охоплюються політичні, правові, соціологічні, психологічні, інформаційні аспекти тощо. Для потреб цього дослідження зупинимось більш детально на політико-правових питаннях, вирішення яких надасть змогу сформулювати політико-правовий орієнтир для подальшої державної діяльності в цьому напрямку,

подолати фрагментацію політики держави щодо окупованих територій. Важливим при цьому є застосування системного комплексного підходу до її формування з орієнтиром на те, що кінцевими бенефіціарами, стейкхолдерами та цільовою аудиторією є громадяни окупованих територій [9]. В демократичній правовій державі, яка загальними засадами конституційного ладу визначила та закріпила принцип верховенства права, саме на відновлення їх прав повинен спрямовуватися потенціал різних акторів (суб'єктів) публічної політики реінтеграції: держави і громадянського суспільства.

З методологічних засад за доцільне видається згадати про дезінтеграційні процеси, що безпосередньо актуалізували проблему розробки та впровадження загальної політики реінтеграції в Україні. Так, сучасною політичною доктриною запропоновано інтегративне визначення етнополітичної інтеграції/дезінтеграції держави як багаторівневого, діалектичного процесу: об'єднання/роз'єднання етнополітичної системи (етнополітичної спільноти (етносу, нації), держави, міждержавного (наддержавного) об'єднання) [10, с. 135].

Так, визначення поняття «реінтеграція» міститься в документах Міжнародної організації з міграції, під яким розуміють повторне включення людини в соціальну групу чи процес [11]. Реінтеграція представляє собою фактично повторну соціалізацію людини. Це може бути як включення мігранта в суспільство країни його походження чи місця проживання, чи ж повторне включення громадян в життя суспільства в результаті розв'язання конфліктів та процесів деокупації. Тобто, реінтеграція – це процес повернення громадян до соціального, культурного, економічного та політичного життя країни, звідки вони походять.

Культурна реінтеграція в контексті політики як державної діяльності може розглядатися як *процес, як стратегічна мета та як результат такої діяльності*. Вихідним має бути розуміння реінтеграції як об'єднання всього суспільства на підґрунті модернізованої системи цінностей і спільного бачення майбутнього, а очікувані результати, мають стосуватися, у першу чергу, *декомунізації суспільної свідомості і зміни системи цінностей, формування громадянської ідентичності* [12].

В контексті реінтеграції як стратегічної мети державної діяльності культурна політика може розглядатися як інструмент діяльності щодо реінтеграції, таким чином розвиваючи інструментальний підхід у її реалізації, оскільки культура – потужний і надійний інструмент для об'єднання. Це не про швидкість, простоту, однак про необхідність щодо подальшого існування і розвитку держави. Це про спільний всеукраїнський дискурс, про гетерогенність і пошук спільних рішень, про творення колективної ідентичності [8, с. 45].

Культурна реінтеграція повинна запропонувати можливості найбільш повної та гармонійної особистісної самодостатності та самореалізації та супроводжуватися відповідними державно-правовими заходами, підкріплювані необхідними політичними рішеннями, які сприятимуть миру та сталому розвитку. В культурно-розмаїтому суспільстві, з наявністю різних ідентичностей, до якого відноситься й Україна, до формування політики реінтеграції слід підходити особливо виважено, з урахуванням різних потреб та інтересів її громадян та ціннісного фундаменту України як держави та пов'язаними з ними культурними цінностями та потребами.

Фундамент політики культурної реінтеграції утворює органічне поєднання *теорії культурної ідентичності, соціальної згуртованості та правосуддя перехідного періоду* та їх належна адаптація до українських воєнних та пост-воєнних реалій.

Теорія *культурної ідентичності* ґрунтується на засадах важливості спільних культурних елементів у формуванні колективної ідентичності, що має вирішальне

значення для національної єдності. В цьому контексті заслуговують на увагу висновки про те, що ідентичність – це, передусім, *набір переконань і способу життя*, а не етнічна чи статевая приналежність. Згідно аргументів Ф.Фукуями, краще вживати поняття «кредо-ідентичність» (creedal identity), «кредова національна американська ідентичність», яка будується не на расовій, релігійній чи етнічній приналежності, а на певних *переконаннях і цінностях*. Відповідно, політика ідентичності має спиратися на стратегії *інкультурації, прищеплення і засвоєння визнаних цінностей* [13, с. 283].

Відтак культурними українськими цінностями є не лише матеріальні культурні цінності у формі культурної, в т.ч. археологічної спадщини, однак власно в аспекті культури – це ті цінності, а саме права і свободи, як майнові, так і немайнові, якими охоплюються визначені в конституції права людини, зокрема культурні права: на освіту, духовні – право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України), невикривленої історії та української мови як національного культурного спадку та надбання, які є свідченням унікальності національної української ідентичності, а також українські історичні традиції політичних прав і свобод, які в контексті культурних прав є інструментами реалізації культурних прав і свобод (ст. 37 Конституції України).

Теорія *соціальної згуртованості* акцентує на ролі культури у зміцненні взаєморозуміння та солідарності між різними групами в соціально-неоднорідному суспільстві. Вона вигідно вирізняє соціум, будучи однією з його конкурентних переваг, формує запас міцності, стійкості економічної системи та сприяє більш повному використанню накопиченого людського і соціального капіталу, демонструє нову якість економічного і соціального розвитку [14, с. 21].

Враховуючи, що стратегічною ціллю державної регіональної політики до 2027 р. встановлено «формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах, у зв'язку з цим в контексті теорії соціальної згуртованості виокремлено оперативні цілі та завдання у реалізації стратегічної цілі щодо формування згуртованої держави. Так, в межах стратегічної цілі щодо «Формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору України» з-поміж інших визначено: – створення єдиного мовно-інформаційного простору; – формування української громадянської ідентичності населення на основі суспільно-державних (національних) цінностей шляхом розвитку загальнодержавної системи національно-патріотичного виховання; – створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини; – збереження культурної спадщини та захист традиційного характеру середовища [15, с. 205].

Оскільки ключовою метою перехідного правосуддя є зміцнення суспільної довіри по обидва боки лінії розмежування та досягнення довгострокового миру [16, с. 16], *правосуддя перехідного періоду* з позиції його теоретичних підвалин та стратегічної мети дозволяє розвинути потенціал політики культурної ідентичності з урахуванням необхідності примирення з минулим і доцільності відновлення, в т.ч. культурних прав, які могли бути порушені під час окупації. Перехідне правосуддя складається, як відомо, з п'яти базових компонентів: 1) розслідування злочинів; 2) забезпечення права на правду (збір свідчень жертв та свідків, проведення тематичних досліджень, документування); 3) відшкодування збитків (грошові компенсації, відшкодування вартості втраченого житла, медична та психологічна підтримка, офіційні публічні вибачення, відкриття музеїв та меморіалів); 4) інституційні реформи (в першу чергу, в сфері безпеки та правосуддя, зокрема люстраційні процеси); 5) національні консультації [17, с. 2].

В контексті культурної реінтеграційної політики досить суттєвою проблемою є проблема *культурного розмаїття*. За основу вирішення проблеми культурного розмаїття в демократичних суспільствах Томасом Маєром була розроблена модель, яка визначає, у який спосіб держава може втручатися в культуру. Її, як видається, можна взяти за орієнтир і, адаптувавши до потреб України, у подальшому використати як модель. В основі цієї моделі знаходиться насамперед політична культура, яка є підґрунтям можливостей державного втручання в культуру, оскільки саме політичні права і свободи, як і цінності політичної культури, є інструментом реалізації культурних прав.

Так, він розрізняє три рівні сучасної політичної культури. Відповідно до цієї моделі культура діє на рівнях, де правила, норми, цінності, звички та інтелектуальні тренди суттєво відрізняються один від одного: як способами діяльності, так і на рівні взаємодії одне з одним, оскільки не втрачають властивості автономності. Він, зокрема, виокремлює:

1. Рівень метафізичного сенсу («способи віри»). Орієнтації тут знаходяться в центрі всіх світоглядів і релігій, пропонуючи способи, як в індивідуальній, так і колективній формах бути впевненими у сенсі життя.

2. Індивідуальний в поєднанні з колективним способами життя, тобто спосіб життя на повсякденному культурному рівні («шляхи життя»). Цей рівень передбачає щоденні практики, звички, життя, етику, ритуали, етикет, естетику життя, харчові звички та їх застосування в повсякденному житті, в рутинному житті якоїсь культури.

3. Рівень спільного життя різних людей в одному суспільстві та політичній громадській структурі на основі фундаментальних цінностей і основних прав («способи спільного життя») [18, с. 35–37].

Адаптувавши запропоновану модель Томаса Маєра можна зробити певні узагальнення, сформулювавши вимоги, засновані на базових цінностях з урахуванням потреб спільного життя (3-й рівень), мають бути організовані таким чином, щоб люди, які спільно проживають (2-й рівень), враховували метафізичний сенс життя людини з її духовними очікуваннями (рівень 1). В сучасних ринкових демократіях задля забезпечення найбільш широких, в т.ч. культурних можливостей, правовому регулюванню піддається лише третій рівень, на двох інших рівнях він перебуває в площині соціального регулювання – а саме регулюється за допомогою інших соціальних регуляторів як-от: релігії, моралі, політичних норм, звичаїв, традицій, корпоративних норм, тощо, які не обов'язково мають позитивний характер, і, оскільки держава не впливає на їх формування та не бере участі у їх гарантуванні з огляду на їх природу, то, відповідно ці соціальні регулятори фактично відіграють допоміжну роль у формуванні державної політики, лише сприяючи їй.

Основні цінності з цих трьох рівнів, в основі яких лежить «базовий стандарт вільних суспільств» – а саме ідеї свободи, справедливості та солідарності, при розробці державної політики є для демократичних режимів нормативними орієнтирами, і ці цінності мають бути врегульовані, гарантовані та захищені, а у випадку порушення – відновлені у правовий спосіб. Ці цінності в сучасних цивілізаціях, відповідно до європейської правової традиції, яка хоч і передбачає індивідуалістичний підхід до прав людини, однак вбачає цінність та цивілізаційні надбання в культурному розмаїтті. Так, на міжнародному рівні, як і європейському й рівнях окремих країн, ці цінності знаходять свій прояв в фундаментальних правах і свободах людини, зокрема і культурних, а також новітніх інформаційних [19] (що включає права меншин, свободи переконань, свободи слова тощо), а також встановлюючи межі їх реалізації.

Відповідно правила, створені на рівні 3 є сутнісними уявленнями конкретної людини про її цінності, є сенсом

її життя, враховуючи індивідуальний і колективний спосіб життя не повинні допускати порушень прав інших осіб, однак враховувати різноманітні потреби за інтереси всіх членів суспільства. Таким чином можна визначити, на якому рівні інтеграційна політика повинна наближатися до культурної гетерогенності, максимально повно враховуючи різні ідентичності.

У демократичному суспільстві з культурним розмаїттям фундаментальні цінності, втілені в основних правах, є вирішальними для формування політики інтеграції та одночасно своєрідним орієнтиром та, виходячи з національного нормативно-правового регулювання, стратегічною метою.

Органічне поєднання вищезазначених теорій та моделі втручання держави в культурний вимір з гармонійною адаптацією до власне українських реалій забезпечують змістову основу для розуміння процесу культурної реінтеграції як такого, що не лише відновлює, а й трансформує культурний ландшафт, держава ж як єдиний суб'єкт, що наділений державно-владними повноваженнями і володіє виключними можливостями та компетенцією, повинна продумати реальні ефективні механізми реалізації інклюзивної, партисипативної як і чутливої до різноманітних форм культурного самовираження реінтеграційної політики. Тому гармонійне поєднання трьох зазначених теорій в сучасній реінтеграційній політиці, як видається, може мати практичну значущість як при її формуванні, так і реалізації й забезпеченні.

При цьому особливо перспективними в реалізації за забезпеченні державної політики реінтеграції у сфері культури можуть стати досягнення, пов'язані із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, а саме досягнення у царині цифровізації.

Цифровізація як домінуюча тенденція, актуальна реальність, незворотна перспектива розвитку сучасного інформаційного суспільства створює нові інструменти, технології, середовище комунікації та своєрідний життєвий простір, які відіграють незамінну роль у формуванні, реалізації та забезпеченні усіх соціальних процесів в Україні.

Висновок. Державну політику реінтеграції тимчасово окупованих територій в сфері культури найбільш доцільно розглядати через призму поняття державної діяльності, що здійснюється компетентними органами держави у взаємодії з інститутами громадянського суспільства, як сукупності основоположних принципів, завдань, рішень, функцій держави, перспективи якої з урахуванням сучасного розвитку інформаційного суспільства лежать у площині розвитку діджиталізації – новітньому інструменту, який відкриває нові позапросторові можливості, зокрема й права.

Фундамент політики культурної реінтеграції утворює органічне поєднання теорій культурної ідентичності, соціальної згуртованості та правосуддя перехідного періоду з їх належною адаптацією до українських воєнних та пост-воєнних реалій. Органічне поєднання вищезазначених теорій та моделі втручання держави в культурний вимір з гармонійною адаптацією до власне українських реалій забезпечують змістову основу для розуміння процесу культурної реінтеграції.

Цифровізація як новітній тренд відкриває в процесах реінтеграції насамперед нові можливості. Створюючи нові інструменти, технології, середовище комунікації та своєрідний життєвий простір, вона має значний потенціал в формуванні, реалізації та забезпеченні політики реінтеграції у сфері культури, об'єднуючи і повертаючи українців додому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шапталі Н.К., Камінська Н.В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. *Filosofski ta metodologični problemi prava*. № 1 (23). 2022. С. 57–69.
2. Пухгал О.Г., Гомоляко О.В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24. 2017. С. 106–112.
3. John, P. *Analyzing public policy*. Routledge. 2013. 224 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203136218>
4. Філіпчук В. О., Постригань Г.Ф. Сучасні підходи до визначення публічної політики. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2021. С. 13–18.
5. Про культуру: Закон України № 2778-VI від 14.12. 2010 URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2025).
6. Колісниченко Н.М. Основні принципи реалізації культурної політики в Європі та завдання для України. *Державне будівництво*. № 2. 2020. С. 1–17. <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19168/17451>.
7. Тихомиров Д.О. Теоретико-правові засади державної політики у сфері цивільної безпеки в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня д. ю. н. за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, Київ, НАВС, 2021, 38 с.
8. Стеблівський Р. Культурна політика України як інструмент реінтеграції Донецької та Луганської областей. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/news-and-events/kulturna-polityka-ukrainy-iak-instrument-reintehratsii-donetskoi-ta-luhanskoi-oblastey/> (дата звернення: 28.04.2025).
9. Політика щодо прифронтових, звільнених та окупованих територій Донбасу з метою їх реінтеграції. Дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», «Thinking tank Fund Supporting policy Research», Міжнародний фонд «Відродження». URL: <https://dif.org.ua/article/polityka-shchodo-prifrontovikh-zvilenikh-ta-okupovanih-teritoriy-donbasu-z-metoyu-ikh-reintegratsii> (дата звернення: 28.04.2025).
10. Явір В.А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. Київ: Логос, 2018. 468 с.
11. European University Institute. Return Migration and Development Platform. 2011. URL: www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/DReMM#Howtoaccessdata (дата звернення: 3.05.2025).
12. Топалова С., Українець О. Реінтеграція окупованих територій: інформаційна складова. Розміщено на ресурсі аналітичного центру «Обсерваторія» Реінтеграція окупованих територій: інформаційна складова | Аналітичний центр «Обсерваторія демократії» (od.org.ua).
13. Танчер В.В. Культурна ідентичність в полікультурному суспільстві. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. Випуск 4. 2019. С. 271–285.
14. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. № 7. 2009. С. 11–19.
15. Дейнеко О.О. Соціальна згуртованість як категорія державної політики: особливості конструювання в українському законодавстві. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. № 2 (49). Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2021. С. 198–214.
16. Осипчук А., Суслів А., Шулімов С., Яковлев М. Політики реінтеграції тимчасово окупованих територій: моделі, сценарії, дискусії, досвід. Аналітичний звіт. 38 с. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/analytics/reintegration-policies/> (дата звернення: 1.05.2025).
17. United Nations. Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Transitional Justice. 2010. https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010_FINAL.pdf.
18. Christian Henkes ve diğerleri. SOSYAL DEMOKRASİ EL KİTABI 5 Yayımlayan: Friedrich Ebert Vakfı Siyaset Akademisi Birim. Entegrasyon, Göç ve Sosyal Demokrasi. Friedrich Ebert Vakfı Siyaset Akademisi Birimi Bonn, Şubat 2011, Türkçe baskı: İstanbul, Aralık 2020. 156 p. ISBN 978-3-86872-606-0
19. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір : монографія / О. О. Тихомиров. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 304 с.